

ПЕДАГОГІЧНИЙ ІМІДЖ ТА ЙОГО СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТОК У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ

Здійснено науково-прогностичний екскурс щодо становлення і розвитку педагогічного іміджу в системі загальної та педагогічно-професійної освіти. У дитячих садках повинні працювати успішні вихователі, які відповідають образу турботливої матері; у початковій школі – перші вчителі, вимогливі, але добрі ліберали, образ яких запам'ятовується дитині та її батьків на все життя; у старшій – педагоги-іміджмени, яких хочеться наслідувати, адже вони мудрі, щирі, поважають школярів та обрали цю професію за покликом серця й душі.

Зазначено, що на формування позитивного іміджу, який сприятиме професійному зростанню вчителя, суттєво впливають його особистісні якості, зокрема: відповідальність, наполегливість, цілеспрямованість, комунікабельність, а також прагнення до самовдосконалення.

Проаналізовано розроблену систему наповнення й самозбагачення діяльності та поведінки людини емоційно-енергетичними ресурсами (швидкістю реакції, мобільністю, емоційністю реагування); створення передумов для формування відповідного іміджу в процесі педагогічної взаємодії, поетапного становлення іміджменів – майбутніх іміджмейкерів, тобто конкурентоспроможних фахівців, лідерів, здатних діяти в умовах освітньо-наукового ринку праці.

Вказано, що вчитель повинен бути лідером, який уміє визначати конкретну мету, а також цілі власної професійної діяльності, може долати різноманітні труднощі, ніколи не відмовляється вислухати інших, допомогти, підтримати, якщо це потрібно.

Доведено необхідність формування професійного іміджу педагога, що зумовлює успішну реалізацію навчально-виховного процесу та сприяє всебічному розвитку учнів, які повинні поважати свого вчителя та довіряти йому.

Ключові слова: педагогічний імідж, іміджмен, іміджмейкер, фахова конкурентоспроможність, особистісна здатність до лідерства, професійність.

Формування професійної компетентності та конкурентоспроможності вчителя – теоретико-прикладна складова його готовності до фахової діяльності, передумова саморозвитку конкурентоздатності, в цілому особистісно професійного іміджу. Структура педагогічного іміджу як образу, якого людина набуває і залишає після себе, включає: форми і риси його прояву у процесі навчально-професійного спілкування і педагогічної взаємодії як зовнішньої складової іміджу та внутрішньої особистісної сутності людини (розуму, мудрості, інтелекту, способів мислення; толерантності, цілеспрямованості в досягненні мети; інтересу, соціокультурної ерудиції. Але не лише ці складові становлять цілісну структуру педагогічного іміджу.

Він має системно наповнюватися такими емоційно-енергетичними рисами, як мобільність переключення з одного виду дій на інші; швидкість реакції на ситуації, що виникають раптово; емоційність реагування та адекватність ставлення до подій освітньо-наукового, соціокультурного та буттєвого контекстів.

Уявний іншими образ людини, зовнішній прояв її іміджу та внутрішній світ, емоційно-енергетичний потенціал – це теж важливі, але недостатні передумови становлення і прояву іміджу майбутнього педагога. Системотворчим чинником становлення, передумовою розвитку й прояву іміджу є самодостатність особистості, яка характеризується наявністю справедливої твердої позиції, якою вона цілеспрямовано керується і обстоює, розвинена уява, контактність і наполегливість, які вмело й інтегровано спрямовуються на самостворення власного образу, удачливого, успішного та самоєфективного вчителя-іміджмена.

Сучасний імідж стає сприятливим в умовах здорової педагогічної взаємодії тих, хто володіє секретами чарівності та привабливості. З цього приводу Л. М. Мітіна пише: «Справжня привабливість – це, очевидно, наявність певних внутрішніх рис, які проявляються у зовнішньому вигляді та тому легко діагностуються оточуючими за поверхневого контакту. Головну рису привабливості у найбільш загальному вигляді можна було б визначити як доброзичливий інтерес до людей, бажання увійти в контакт з ними, допомогти, створити оптимальні умови» [7].

Йдеться про особливо сприятливі, міжособистісні риси іміджу, без наявності яких не може стати успішним будь-який суб'єкт у системі професій «людина – людина», до яких відноситься, впершу чергу, професія вчителя та лікаря.

Незалежно від ієрархічності рівнів управління, керівництва та менеджменту педагогічні ситуації будь-якого виду і форми характеризуються в основному трьома параметрами:

- рівнем сприятливості міжособистісних стосунків між суб'єктами педагогічної взаємодії на різних рівнях їх залежності;
- суттєвістю впливу на підлеглих, що проявляється в оцінюванні та самооцінюванні результатів взаємодії, застосуванні різних способів морального й матеріального стимулювання їх активності;

- структурою завдань, розроблених для підлеглих: чіткість поставленої мети, вибір шляхів і способів її досягнення, наявність варіантних технологій виконавської діяльності, можливість перевірки та оцінки її ефективності [9].

Характер прийняття рішень у соціальній групі напряму залежить від стилів педагогічної взаємодії, що складаються у структурі різних видів управлінської, освітньої, навчально-виховної та дослідницької діяльності. Йдеться про такі класичні стилі взаємодії: авторитарний, демократичний, нейтральний або анархічний (за К. Левінім), або директивний, колегіальний, індивідуальний, ліберальний (за А. Журавльовим, В. Рубахінім) [5].

Розуміючи, що далеко не завжди названі стилі взаємодії та співробітництва проявляються в чистому вигляді і що кожний з них (стосовно психологічної характеристики ставлення до підлеглих за ознаками індивідуальних чи групових стосунків, що проявляються у процесі співпраці) має сильні й слабкі сторони прояву і впливу (замість контролю педагогічний аналіз (за Ю. Конаржевським, В. Бондарем та ін.), можна говорити не лише про необхідність ситуативного застосування того чи іншого, але адекватного ситуації стилю, який умовно можна назвати демократично-менеджерським із ознаками педагогічного іміджу.

У комплекс якостей, якими має володіти сучасний вчитель, входять (за даними анкетування студентів магістратури) такі як: вміння чітко ставити мету й обирати адекватні засоби її досягнення (17%), готовність вислухати думку інших (22%), неупередженість, безкорисливість і лояльність (19%), особиста привабливість (22%), здатність створювати довірливі стосунки й гармонійну атмосферу в групі (20%)¹.

Обов'язковою складовою конкурентоспроможного фахівця, на думку багатьох респондентів, є його особиста привабливість і здоров'я. Зрозуміло, що всі професійні й особисті якості успішно формуються й ефективно проявляються лише за наявності позитивного духовного й фізичного здоров'я. Тому не випадково біля 50% опитаних привертають увагу до здоров'я людини, за наявності якого можна домогтися найліпших результатів, зливаючи всі зазначені якості в єдине гармонійне ціле – педагогічний імідж і професійний менеджмент.

Природа наділила людину нервовою системою, характеристики якої дали можливість класифікувати її за чотирма типами темпераментів: сангвінічний, флегматичний, холеричний, меланхолічний. Типологія людей за Гіппократом-Галеном дала змогу академіку І. П. Павлову описати особливості нервової системи у структурі кожного типу темпераменту як узгодженості та співвідношення індивідуальних особливостей людини в силі, напруженості й урівноваженості перебігу її психічної діяльності у порівняно більшій чи меншій стійкості її настроїв. Безумовно, індивідуальна структура властивостей того чи іншого темпераменту, як динамічної основи характеру, більшою чи меншою мірою впливає на індивідуальну поведінку людини, від чого залежить її здатність, проявляючи лідерські якості, викликати до себе симпатію, посідати домінуюче становище в будь-якій життєвій чи професійній ситуаціях.

Дослідженнями встановлено (В. Моляко, А. Петровський, М. Ярошевський та ін.), що лідерські здатності людини, в умовах необхідності проявляти готовність до здорової професійної конкуренції, залежать не стільки від божої благодаті (фізичні дані, волюва активність, темперамент тощо), скільки від виховання, середовища, соціально-рольових характеристик її діяльності.

Техніці конкурентоздатності, педагогічному іміджу слід спеціально навчати студентів у системі академічних та тренінгових занять, різних видів педагогічної практики, починаючи з першого курсу. У протилежному випадку школа й суспільство нам не простить.

На нашу думку, в фахівців будь-якого виду спрямованості (ділової, соціальної, особистісної чи егоїстичної) можливо формувати і розвивати здатність до професійної конкуренції. Але одним ця здатність необхідна для реалізації своєї *ділової спрямованості*, і результати професійної діяльності за їхніми якостями, темпами їхнього отримання заворожують конкурентів, колег щодо співпраці, керівників. В інших фахівців, яким притаманна *соціальна спрямованість*, наявні риси конкурентоздатності дещо приховані, ті, що менш яскраво проявляються, в основному зорієнтовані на встановлення дружніх міжособистих стосунків. Для них більш важливими є групова атмосфера, настрої членів групи, співчуття, чим забезпечується регуляція доброзичливих міжособистісних стосунків. Люди із такою спрямованістю, для яких небайдужою є групова атмосфера, прагнуть до лідерства заради групової конкуренції, високих колективних досягнень, а не самоствердження як прагнення за будь-що отримати громадське визнання і скористатися ефектом самореалізації. Вони виділяються комунікативністю та креативністю, організованістю й відповідальністю, врівноваженою емоційною поведінкою, соціально-психологічною привабливістю, професійною компетентністю – рисами, які притаманні особистості конкурентоздатного лідера, за яким йдуть інші, прагнучи його наслідувати.

Складно людям з високим рівнем особистісної спрямованості, бо їхнє індивідуальне прагнення до лідерства, з уявними інтелектуальними й професійними перевагами, іноді з неадекватною саморефлексією й самоефективністю стикається з груповим супротивом, що непомітно призводить до високого індексу нейротизму: станів тривожності, емоційної нестійкості, особистісної замкнутості претендента на лідерство.

Хоча і можна спостерігати явище конкурентності в групі на визнання неформального лідера з власної ініціативи претендента чи з пропозицій окремих членів групи, все ж «народження» лідера відбувається за певними неписаними законами і принципами функціонування соціально зрілої групи.

¹ Середні показники анкетування студентів-магістрів факультету з попереднім досвідом роботи в 1-4 кл.

Відомі вчені-психологи, соціальні психологи і педагоги (В. Румянцева, Ф. Горбов, Г. Хомманс, Р. Кричевський та інші) розробили «Теорію лідерства як функцію групи», суть якої, на нашу думку, в тому, що зріла соціальна група творить лідерів, щоб вони творили групу (команду). Згідно з теорією лідерства його становлення і розвиток характеризується трьома часово-просторовими станами: початковий, стабілізації, регресивний (зворотний рух). Стиль лідерства Р. Немов визначає як сукупність соціально-психологічних прийомів і засобів, які застосовуються з метою впливу лідера як можливого іміджмена на залежних від нього людей відповідно до його моно- чи поліфункціональної діяльності [8]. Ю. Смелянов виділяє такі лідерські функції: адміністративна, стратегічна, експертно-консультативна, комунікативно-регулятивна, дисциплінуюча, які в різних поєднаннях більшою чи меншою мірою як компетенції лідера реалізуються на відповідних фазах становлення та функціонування групи з урахуванням стадії та рівня її розвитку. Прагненням належати групі характеризуються як ситуативні, так і постійні (абсолютні) лідери [4].

Слід зазначити, до кількості ситуативних і абсолютних лідерів зараховуються члени групи, які в першу чергу відповідально ставляться до своїх обов'язків (отримувати якісну освіту) і обдаровані позитивним особистим іміджем, за рахунок чого вони в умовах конкурентних форм групової взаємодії перемагають своїх опозиціонерів у визнанні їхніми лідерами.

Якщо орієнтуватися на те, що лідери – це продукти ситуацій, які виникають і складаються в групі, то на роль лідера претендує чи висувається людина, яка найбільше, з огляду на свої якості, потрібна групі в конкретний момент залежно від структури ситуацій. В одній групі може бути одночасно декілька лідерів: одні орієнтовані на членів групи, їх можливості, інші – на тип і складність групових проблем, які слід розв'язувати тощо. Виконання цих функцій, їх поєднання часом перетворює ситуативного лідера в абсолютного, найбільш компетентного в освітньо-професійному й особистісному аспектах. Освітньо-професійна конкурентоспроможність як змістова складова наповнюється особистісними здатностями людини як її динамічною комплексною характеристикою, психолого-педагогічною і фаховою підготовкою до участі у професійній діяльності, здоровій конструктивній конкуренції з внутрішньою потребою в лідерстві.

Чим більше в академічній групі ситуативних лідерів, тим суттєвішим є їхній вплив на членів групи, тим успішніше другі ідентифікуються з лідерами – носіями найбільш цінних характеристик професійного та особистісного контекстів. Механізм ідентифікації можна класти в основу розвитку в студентів лідерських якостей як основи формування конкурентоздатності майбутнього фахівця, яка детермінується, головним чином, соціально-психологічними характеристиками, зв'язком конкурентоздатності особистості із суспільними інституціями, ставленнями до інших людей, до себе, діла, духовних цінностей.

Становлення нового конкурентоздатного фахівця, яким у системі вищої професійної освіти є студент – справа тривала, багатоаспектна і надзвичайно складна. Вона є складною не за спроможністю людини оволодівати кваліфікацією необхідними компетенціями за змістом і технологіями інноваційної професійної діяльності. Складність у результатах багатоаспектного морального стану: прагнення до самореалізації, свободи діяльності; домінуванні творчих здібностей над виконавством та відповідальністю – все те, що найбільш цінується в умовах конкуренції, конкурсного відбору і що ще не стало масовим в освітній сфері діяльності. У широкій практиці діти ще не є цілком захищеними від неефективних наставників, нездатних покорити дитяче серце та їхню тендітну душу.

З огляду на зазначене, можна ще раз підкреслити, що, на нашу думку, поняття конкурентоспроможності та конкурентоздатності пов'язані між собою і мають складати єдине життєдіяльне ціле. Якщо дотримуватися погляду, згідно з яким формування спеціальної компетентності, як досконального знання справи, сутності виконуваної роботи, уміння вибирати адекватні способи і засоби досягнення визначеної мети, забезпечує конкурентоспроможність фахівця, то розвиток соціальної, особистісної та індивідуальної компетентностей має забезпечувати формування конкурентоздатності як інтегрованої властивості особистості професіонала. Можна зробити висновок, що між формуванням ключових компетенцій і розвитком професійної спроможності та особистісної здатності існує безпосередня й обернена залежність, врахування якої сприяє освітньо-фаховій діяльності в умовах очікуваного, більш широкого ринку праці в освіті.

Детермінують професійне становлення та особистісний розвиток вчителя (як і будь-якої професії в системі «людина-людина») інтегративні характеристики та якості, які, по-перше, визначають його психологічний склад (спрямованість особистості); по-друге – освітньо-професійну компетентність особистості, яка містить знання, уміння і навички, а також інноваційні способи діяльності; по-третє – гнучкість інтегральної характеристики особистості у трьох сферах прояву: емоційній, поведінковій та інтелектуальній (розсудливій). Без забезпечення гармонії трьох аспектів інтегративних характеристик спроможної особистості, здатної презентувати, за необхідності, професійні та особистісні якості, що необхідні для здійснення ділового спілкування у процесі професійної діяльності, можуть проявлятися протилежні, деструктивні риси. За таких умов професійно-особистісний лідерський вогник ледь жевріє. Людина стає не здатною сприймати стороннє оцінювання, проявляє неадекватні емоційні реакції, що спричиняє синдром «емоційного вигорання»; стереотипи поведінки стають менш варіантними, обмеженими раніше виробленими стандартами. Без рефлексивності особистості здатність людини організувати, планувати свою діяльність і поведінку, гнучко і адекватно реагувати на нестандартні ситуації набирає деструктивних ознак.

У системі формування конкурентоспроможної та особистісно здатної людини в соціальному та індивідуальному аспектах на перший план впливає така якість, як **емоційна гнучкість**. Саме з емоційністю на різних рівнях прояву емоційного стресу пов'язане вироблення такої якості особистості, як психологічне пристосування до різних труднощів завдяки здатності адекватно, не переходячи у стан фрустрації, як однієї з форм психологічного стресу, оцінювати реальну ситуацію і передбачати вихід з неї навіть в умовах переживання негативних емоцій: гніву, роздратування, почуття провини тощо. Але стан емоційного стресу не у кожного супроводжується негативними емоціями (стражданням, соромом, страхом тощо). Здатності долати їх можуть і мають формуватися у процесі професійної підготовки вчителя різними засобами: ефектом радості, здоровим інтелектуальним гумором, творчою інтуїцією, самопізнанням, відкритістю, любов'ю і довірою, розкованістю у прояві емоцій, підтриманням фізичного і психічного здоров'я, стимулюванням інтересу як почуттям захопленості, зачарованості, допитливості. Арсенал цих та інших засобів розвитку емоціональної експресивності у процесі навчання професії вчителя невичерпний.

У всі часи, як зазначає Е. Бернс, справжні педагоги підкресливали значення емоційних аспектів у вихованні й спілкуванні. Проте, якщо раніше увага зверталася перш за все на негативні емоції, такі як страх перед покаранням чи невдачею, то нас більше цікавить можливість позитивного впливу емоційних переживань у виховально-освітньому процесі [2].

Все те, що спрямоване на формування у людини почуття психологічної захищеності та безпеки, на наше переконання, усуває перешкоди на шляху справжнього продуктивного учіння, підвищує самооцінку, стимулює визначення самоефективності, сприяє розкриттю власного творчого потенціалу. Віра в особистісну вартність підвищує рівень самореалізації – обов'язкової якості конкурентоздатної особистості з рисами психолого-педагогічного іміджу та лідерства.

Щодо результатів розвитку емоційної гнучкості – здатність актуалізувати справжні емоції, викликати їхній позитивний прояв, контролювати перебіг негативних емоцій, що в свою чергу формує гнучкість поведінки, нестандартність мислення і дій сприяє розвитку креативності. Соціалізація емоцій – необхідна складова виховання людини, здатної через емоції впливати на самопочуття оточуючих, на їх особистісне та інтелектуальне зростання. Під емоційною гнучкістю психологи розуміють оптимальне поєднання емоціональної експресивності та емоційної стійкості.

Щодо другої інтегральної якості особистості – **поведінкової гнучкості**, яка необхідна в нестандартних, проблемних ситуаціях, які потребують прийняття морально правильних рішень, підкреслимо, що вона пов'язана і залежить від емоціональної гнучкості, а також амплітуди відхилення від емоційно-моральних норм поведінки.

Слід пам'ятати, що форми ставлень і поведінки викладачів детермінують адекватні форми ставлень і дій студентів у процесі спільної діяльності, що сприяє успішній адаптації студентів до життєдіяльності в професійному соціумі. Безумовно, в студентському, допрофесійному соціумі як і в професійному, виникають ситуації, які супроводжуються конструктивними й деструктивними реакціями, одні з яких підвищують ефективність діяльності, інші навпаки, спричиняють деформацію особистості, закріплюють негативні, установлені стереотипи поведінки. Останнє призводить до глибоких суперечностей між прагненням зберігати індивідуальну самосвідомість та колективними (суспільними) вимогами, що ставляться перед людиною в нових умовах її життєдіяльності.

У масовій практиці спостерігаються дві, вкрай протилежні групи чинників щодо процесів ідентифікації. Одні ідентифікують себе із займаною посадою, інші – з лідерами, носіями інноваційних способів діяльності та поведінки. За певних умов у першому і другому випадках можуть виникати розчарування: легко не компенсуються прогалини, що є в професійній діяльності, або інноваційні способи діяльності виявляються не під силу з причини наявності прогалин у підготовці. В обох випадках знижується активність, проявляється роздвоєність, обмежуються можливості самореалізуватися у професійній діяльності. Розвиток особистості переходить у фазу деформації, яка супроводжується неадекватною, деструктивною з елементами депривації поведінкою. Такі стани в аналітичній психології називаються «психологічною ізоляцією». Сутність цього феномену, як зазначає Є. Рогов, полягає у тому, що людина, представляючи себе не за тим, ким він насправді є, відчуваючи особистісно-рольовий дисонанс, індивід за умов пустої активності проявляє роздвоєність, не може цілком самореалізуватися у професії. У таких випадках розвиток особистості переходить у фазу деформації і може проявлятися в різних формах неадекватності ...» [10].

Нам здійсється конструктивною в аспекті формування основ педагогічного іміджу спроба психологів розділити особистісні прояви майбутнього фахівця на дві сфери: простір професійних орієнтацій, в якому здійснюється професійна підготовка та діяльність людини, і власне особистісний простір, основою якого є якості особистості. Перший, професійний простір, наповнюється змістом і способами професійної підготовки до діяльності, забезпечується професійною компетентністю майбутнього фахівця, спроможного виконувати свою роботу з елементами творчості, проявляючи відчуження від суб'єктів спільної діяльності. Другий, власне особистісний простір, на наше переконання, є домінуючим в успішності фахової підготовки та професійної діяльності. Саме від його наповнення особистісними якостями, рисами, властивостями, характеристиками можливого іміджмена залежить позитивний чи негативний вплив життєдіяльності на індивідуальний розвиток, стагнацію (застій) чи регрес і навіть професійну деградацію особистості людини.

Л. Меншикова стверджує, що різні варіанти професійного й особистісного просторів з їхніми позитивними й негативними проявами в процесі підготовки до професійної діяльності об'єктивно спричиняють появу дезадаптивних змін у структурі «людина-людина» і в найбільшій мірі професії вчителя та лікаря [6].

Наскільки вдало й об'єктивно про дезадаптаційні зміни у структурі особистості вчителя пише Р. Грановська (1988); ми дослівно посилаємося на результати її спостережень й аналізу: «... Якщо людина розповсюджує свою рольову поведінку на всі сфери, то її поведінка стає неадекватною обстановці і спілкування з нею утруднюється» [3]. Згідно з її спостереженнями, багатьох вчителів вирізняє повчальна манера спілкування. Вироблена і дієва в школі, вона нерідко проявляється у сфері особистих стосунків. Окрім характерної манери мовлення, з професією вчителя часто пов'язана і звичка спрощено вирішувати проблеми. Ця якість необхідна в школі, оскільки допомагає перетворювати надто складні речі в доступні для дітей. Проте поза професійного спілкування вона зумовлює зайву прямиливість і негнучкість мислення. Багатьом вчителям притаманна владність, яка призводить до педагогічної неефективності: помічено, що ця риса особистості вчителя уповільнює становлення класного колективу та сприяє розвитку у школярів неадекватної самооцінки і виникненню неврозів. Необхідність контролювати клас формує зайву авторитарність і категоричність вчителя. Владність разом з надмірним дидактизмом у свою чергу подавляють почуття гумору. Прояв вказаних особливостей, які називаються професійною деформацією характеру, не тільки заважає роботі вчителя, але й утруднює його спілкування поза школою – в колі близьких для нього людей.

Цю особливість професії вчителя слід враховувати і намагатися не допускати у процесі підготовки ситуацій, що спричиняють негативний прояв особистісних рис, зумовлюють професійну неадекватність ставлення до своїх вихованців – одну з причин виникнення у них ознак конфліктності та невпевненості в своїх можливостях.

Такі характеристики притаманні певній кількості студентів, що набувають професію вчителя. Одні з них ще в шкільні роки виявилися не здатними, в силу об'єктивних і суб'єктивних факторів, мобілізувати мотивацію, когнітивні ресурси, поведінкову й емоційну активність, бо не ставили перед собою перспективної мети, а тому і не прагнули до її реалізації. Ситуації, в яких вони перебували, не потребували від них гнучкості ні мисленнєвої, ні інтелектуальної, ні емоційної, ні поведінкової – основи інтегративної характеристики особистісної конкурентоздатності. Стадії розвитку особистості – самовизначення (вибір мети і цілеспрямованості діяльності); самовиявлення (активність, прагнення до розвитку, самозбагачення сутнісних сил); самореалізація (усвідомлення значимості особистого внеску, його суспільної цінності) – є визначальними у професійному виборі та становленні особистості, основними умовами формування педагогічного іміджу, а також чинниками особистісного зростання у галузі обраної і здобутої професії.

Заслуговує на позитивне оцінювання й практичне використання концептуальної моделі розвитку конкурентоспроможності особистості, що розроблена Л. Мітіною. В ній у ролі об'єкта розвитку – інтегральна характеристика особистості (спрямованість, компетентність, гнучкість); в ролі фундаментальних умов – перехід на більш високий рівень самосвідомості через ланцюг стадій розвитку: від самовизначення до самовиявлення, а від нього – до самореалізації; психологічним механізмом розвитку конкурентоздатності як бажаної якості особистості \ є спрямування власної життєдіяльності на предмет практичного перетворення; в ролі рушійних сил розвитку – суперечлива єдність «Я-діючий, Я-відображений, Я-творчий»; в ролі очікуваного результату розвитку – творча самореалізація, досягнення неповторності особистості, здатність конкурувати на ринку праці [7].

Тракуючи здібності як сукупність мисленнєвих операцій (аналіз, синтез, узагальнення), завдяки яким здійснюється відповідна діяльність, в психології виділяються два види здібностей: звичайні та спеціальні, які розвиваються і проявляються у процесі діяльності людини. Наявність одних (звичайних або життєвих здібностей) пов'язана з позазмістовими ознаками інтелекту людини і характеризує її мудрість. Прояв інших здібностей (спеціальних) базується на змістовій професійно орієнтованій базі інтелекту, яка закладається у процесі професійної підготовки і характеризується легкістю, глибиною та швидкістю набування професійних знань і вмінь, а також гнучкістю і мобільністю їхнього застосування. За відсутності синтезу розуму і мудрості результати інтелектуальної діяльності людини можуть бути невтішними, конкурентонеспроможними.

Отже, інтелектуальна діяльність за певних умов може характеризуватися ригідністю (негнучкістю) як нездатністю особистості адаптуватися, чи навпаки, її готовністю адаптуватися до передбачуваних змін, які потребують нестандартних дій, комбінацій набутих операцій, що засвідчує про гнучкість мислення – основного чинника творчості, так необхідної конкурентоздатному вчителю з функціями європейського типу іміджмейкера.

Використана література:

1. Бондар В. І., Шапошнікова І. М. Управління підготовкою успішного вчителя: теорія і практика : монографія. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. С. 174–188. 332 с.
2. Бернс Е. Развитие Я-концепции и воспитание. Москва, 1986. 422 с.
3. Грановская Р. М. Элементы практической психологии. Ленинград, 1988. 560 с.
4. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение. Ленинград, 1985. 166 с.
5. Журавлев А. Л., Рубахин В. Ф. Индивидуальный стиль руководства коллективом. *Психология управления*. Москва, 1976. Вып. II.

6. Меньшикова Л. В. Методика и практика психологической службы в вузе. Новосибирск, 1981.
7. Митина Л. М. Психология развития конкурентоспособной личности. Москва – Воронеж, 2002. С. 61.
8. Немов Р. С. Психологические условия и критерии эффективности работы коллектива. Москва, 1982. 64 с.
9. Нестуля О. О., Нестуля С. І. Основи лідерства: наукові концепції (середина ХХ – початок ХХІ ст.). Навчальний посібник. Полтава, 2016. 375 с.
10. Рогов Е. И. Психология общения + eПриложение: тесты : учебник. Москва : КНОРУС, 2018. 260 с.
11. Шепель В. М. Имиджология: секреты личного обаяния. Москва, 1994. 320 с. С. 7–33.

References:

1. Bondar V. I., Shaposhnikova I. M. (2015) Upravlinnia pidhotovkoiu uspishnoho vchytelia: teoriia i praktyka : monohrafiia [Management of successful teacher training: theory and practice: monograph]. Kyiv : Vyd-vo NPU imeni M. P. Drahomanova., 332 s. [in Ukrainian]
2. Berns E. (1986) Razvitiye Ya-konczepczii i vospitanie [Self-concept development and education]. Moskva, 422 s. [in Russian].
3. Granovskaya R. M. (1988) E'lementy' prakticheskoy psikhologii [Elements of practical psychology]. Leni'ngrad, 560 s. [in Russian].
4. Emel'yanov Yu. N. (1985) Aktivnoe soczial'no-psikhologicheskoe obuchenie [Active socio-psychological training]. Leni'ngrad., 166 s. [in Russian].
5. Zhuravlev A. L., Rubakhin V. F. (1976) Individual'ny'j stil' rukovodstva kolektivom [Individual style of team management.]. Psikhologiya upravleniya. Moskva, Vy'p. II. [in Russian].
6. Men'shikova L. V. (1981) Metodika i praktika psikhologicheskoy sluzhby' v vuze [Methodology and practice of psychological service at the university]. Novosibirsk., [in Russian].
7. Mitina L. M. (2002) Psikhologiya razvitiya konkurentosposobnoj lichnosti [Development psychology of a competitive personality]. Moskva – Voronezh., S. 61. [in Russian].
8. Nemov R. S. (1982) Psikhologicheskie usloviya i kriterii e'fektivnosti raboty' kolektiva [Psychological conditions and criteria for team performance]. Moskva., 64 s. [in Russian].
9. Nestulia O. O., Nestulia S. I. (2016) Osnovy liderstva: naukovy kontseptsii (seredyna KhKh – pochatok KhKhI st.). Navchalnyi posibnyk [Fundamentals of leadership: scientific concepts (mid-twentieth - early twenty-first century). Tutorial]. Poltava, 375 s. [in Ukrainian].
10. Rogov E. I. (2018) Psikhologiya obshheniya + ePrilozhenie: testy' : uchebnyk [Psychology of communication + eApplication: tests: textbook]. Moskva : KNORUS, 260 s. [in Russian].
11. Shepel' V. M. (1994) Imidzhologiya: sekrety' lichnogo obayaniya [Imageology: secrets of personal charm] Moskva., 320 s. [in Russian].

Bondar V. I., Adamenko L. O. Pedagogical image and its formation and development in the process of teacher training

The article carries out a scientific and prognostic insight into the formation and development of pedagogical image in the system of general and pedagogical-professional education. Kindergartens should employ successful educators who match the image of a caring mother; in primary school - the first teachers are demanding but good liberals, whose image will be remembered by the child and his parents for life; in the senior one – image-teachers who are role models, because they are wise, sincere, respect schoolchildren and chose their profession at the call of heart and soul.

It is noted that the formation of a positive image that will promote the professional growth of a teacher is significantly influenced by his personal qualities, in particular: responsibility, perseverance, purposefulness, sociability, as well as the desire for self-improvement.

The authors analyse the developed system of filling and self-enrichment of human activity and behavior with emotional and energy resources (reaction speed, mobility, emotional response); creation of preconditions for the formation of an appropriate image in the process of pedagogical interaction, the gradual formation of imagemen- future image makers, i.e. competitive professionals, leaders who can act in the educational and scientific labor market.

It is stated that a teacher must be a leader who is able to determine a specific goal, as well as the goals of his professional activities, can overcome various difficulties, never refuses to listen to others, help, support, if necessary.

The article proves the necessity of forming a professional image of a teacher, which determines the successful implementation of the educational process and promotes the comprehensive development of schoolchildren who must respect and trust their teacher.

Key words: pedagogical image, imageman, imagemaker, professional competitiveness, personal ability to leadership, professionalism.